

De plaats van Maria in de Oud-Katholieke kerk

Lezing door Dr. Mattijs Ploeger,

rector van het Oud-Katholiek Seminarie en pastoor te Haarlem.

Ter gelegenheid van de terugkeer van het Maria-beeld in 2014 naar de parochiekerk te Enkhuizen.

1. De Oud-Katholieke kerk: een kerk zonder Maria?

Soms hoor je wel eens over de Oud-Katholieke kerk: 'We zijn katholiek, maar dan zonder de paus en zonder Maria'. Dat van die paus laat ik vanmiddag even rusten, maar het klopt niet helemaal. Dat van Maria krijgt op dit moment onze aandacht. Zijn Oud-Katholieken katholieken zonder Maria?

Zoals iedereen kan zien, staan er in deze kerk heiligenbeelden. En vanaf vandaag ook weer een Mariabeeld. De Oud-Katholieke kerk is dus geen kerk zonder heiligen en geen kerk zonder Maria.

2. Heiligen in bijbel en traditie

In het Nieuwe Testament wordt met het woord 'heiligen' de hele christelijke gemeente aangeduid. En in de Apostolische Geloofsbelijdenis wordt de kerk genoemd: de gemeenschap van de heiligen. Bij onze moeite met het begrip 'heiligen' zitten niet de bijbel en de traditie ons in de weg, maar ons moderne spraakgebruik. Wij zijn gewend het woord 'heilige' te verstaan als een heilig boontje - een beetje als een *schijn*-heilige. Of op z'n best als een geweldig iemand - een heilige is dan iemand die je letterlijk en figuurlijk op een voetstuk zet en die onbereikbaar is in 'heiligheid'.

De bijbel en de traditie hebben geen last van dat oppervlakkige spraakgebruik. Wanneer we in de kerk het woord 'heilige' gebruiken, bedoelen we niet iemand die *uit zichzelf* heilig is (of schijnheilig), maar we bedoelen iemand die *in Christus is geheiligd*. We zouden dus beter kunnen spreken over de gemeenschap van de 'geheiligden'. Geheiligd word je, als je afdaalt in het water van de doop, en met Christus sterft, om vervolgens met Christus op te staan, uit het water van de doop en van de dood, geheiligd tot een nieuw leven, het leven in het witte doopkleed, het leven van een christen. U en ik, die tot de kerk behoren, behoren tot de gemeenschap van de heiligen. Niet omdat we uit onszelf heilig zijn, maar omdat we in Christus zijn geheiligd.

Behalve alle christenen is er een speciale categorie christenen die we met het woord 'heiligen' aanduiden. Zij zijn, net als wij, alleen maar heilig doordat zij in Christus zijn geheiligd. Maar zij hebben die heiligheid dan ook *ontplooid* - in hun leven en soms in hun sterven. Want het is onze roeping om de heiligheid van Christus, die ons geschonken is, in een heilig leven te ontvouwen, te ontplooien. Zodat we *worden* wie we al *zijn*: heiligen.

3. Maria in Oude en Nieuwe Testament

Maria is één van degenen die de haar geschonken heiligheid in haar leven heeft ontvouwd. Ik noem de bekendste voorbeelden. Haar jawoord aan de engel

Gabriël: 'Ziehier de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar uw woord'.¹ Haar trouw aan Christus, ook toen ze hem niet begreep.² Haar trouw onder het kruis, waar zij met name genoemd wordt als één van degenen die zichtbaar en kwetsbaar trouw bleven aan de Verworpenen.³ Ten slotte haar trouw aan de kerkgemeenschap, toen zij vlak voor het Pinksterfeest met de apostelen in gebed was en de komst van de Geest verwachtte.⁴ Lezend in het Nieuwe Testament kun je dus al een tamelijk veelzijdige mariologie ontdekken.

Maar ook voor Maria geldt dat het Nieuwe Testament in veel opzichten de ontvouwing is van het Oude Testament. De joodse vrouw Maria is ook de personificatie van het volk Israël, van de stad Jeruzalem, de bruid van de Heer. Ons eucharistisch gebed 4 noemt Maria dan ook: 'de jonkvrouw Sion, Maria'.⁵ Wie gevoel heeft voor dit soort dwarsverbanden, merkt dat in Maria veel samenkomt. Het erkennen van de belangrijke plaats van Maria in de heilsgeschiedenis is geen vrome kwezelarij, maar is vrucht van bijbellezen op de manier van de kerkvaders uit de vroege kerk: typologisch Bijbellezen, dat is: 'symbolisch' Bijbellezen met oog voor de dwarsverbanden, zodat het ene beeld rijmt op het andere.

4. Maria in de Oud-Katholieke liturgie

In onze liturgie functioneert Maria uiteraard als de moeder van de Heer. Maar ook als het beeld en voorbeeld van elke gelovige - en daarmee als beeld van de kerk. Te midden van de heiligen neemt Maria in onze liturgie de ereplaats in. Dat blijkt wanneer zij als *eerste* wordt genoemd van een reeks heiligen,⁶ of wanneer zij als *enige* wordt genoemd in een zinsnede zoals 'Maria en alle heiligen'.⁷

5. Maria in de Oud-Katholieke spiritualiteit: deel van de gemeenschap der heiligen

Waarom hoor je dan toch zeggen, dat de Oud-Katholieke kerk een katholieke kerk is zonder Maria? Omdat wij niet of nauwelijks de specifieke devotie kennen van de *individuele* gelovige tot de *individuele* Maria. Voor ons, Oud-Katholieken, heeft Maria een vanzelfsprekende plaats in ons *gemeenschappelijk* gebed binnen de *gemeenschap* van de heiligen. Onze liturgie gaat ervan uit dat we bij het eren van de heiligen iets doen wat gemeenschappelijk is. De vierende gemeente is een meervoud en de gemeenschap der heiligen is een meervoud - en we horen allemaal bij elkaar.

Maria is, zogezegd, één van ons. Weliswaar de *eerste* van alle heiligen, maar dan toch: deel van de gemeenschap waarvan *ook wij* deel uitmaken. En waarin de dood geen werkelijke scheiding meer kan maken. Daarom hebben we er ook geen moeite mee, Maria te vragen voor ons tot God te bidden. Zoals wij op

¹ Lucas 1: 38.

² Matteüs 12,46-50; Marcus 3,31-35; Lucas 2,33-35; 2,48-51; 8,19-21; Johannes 2,1-5.

³ Johannes 19,25-27.

⁴ Handelingen 1,14.

⁵ Kerkboek blz. 441.

⁶ Voorbeelden: Kerkboek blz. 427, 438, 483; Gezangboek nr. 366, 483.

⁷ Voorbeelden: Kerkboek blz. 414, 434, 441, 457, 461; Gezangboek nr. 482.

aarde voor elkaar bidden, zo blijven zij - zo hopen wij - in de hemel voor ons bidden. Technisch noem je dat dan 'voorspraak', maar het is in wezen niets anders dan dat 'alle heiligen' (wij op aarde en zij in de hemel) samen met en voor elkaar bidden tot God.

Het zou niet erg stroken met de Oud-Katholieke leer en spiritualiteit, wanneer we Maria *in haar eentje* op een voetstuk zouden zetten. Daarom is het symbolisch wel mooi dat het beeld van Maria in dit kerkgebouw wordt vergezeld door beelden van andere grote heiligen: Willibrord en Bonifatius. De heiligen omgeven ons als 'wolk van getuigen' en wij worden niet alleen *omgeven* door die heiligen, maar zijn ook zelf in hun gemeenschap *opgenomen*. Zoals het eerste eucharistisch gebed, na een hele lijst van heiligen, waagt te bidden: 'En laat ook òns toe, Heer, tot uw heiligen'; 'Neem ook òns op in deze gemeenschap'.⁸

Maria vereren *in haar eentje* zou lijken op een persoonsverheerlijking die niet zou stroken met de vanouds in de Oud-Katholieke kerk aanwezige nadruk op de genade van God. Niemand - ook een heilige niet - heeft de heiligheid aan *zichzelf* te danken. We zijn allemaal afhankelijk van Gods toewending naar ons 'om niet' - 'uit genade'. We zijn en worden alleen heilig *in gemeenschap*. Namelijk: in de gemeenschap *met Christus*, en dat is: de gemeenschap die we samen vormen als zijn lichaam, zijn kerk.

Het lijkt alsof Maria een heel *beperkte* plaats heeft in de Oud-Katholieke kerk. Maar in wezen heeft zij een heel *vanzelfsprekende* plaats binnen het geheel van ons kerkzijn. Ze is daar waar ze *hoort* te zijn: in gemeenschap met Christus en met ons.

6. Een pleidooi voor devotie

Toch wil ik eindigen met een kritische vraag aan het adres van onszelf als Oud-Katholieken. Ik heb wel eens een Oud-Katholiek horen zeggen: 'Wij hebben geen devotie tot Maria'. Toen heb ik een botte wedervraag gesteld, namelijk: 'Hebben we dan wel devotie tot Christus?' Of tot God? Of hebben we als Oud-Katholieken eigenlijk helemaal geen devotie - in de zin van: vrome toewijding, eerbied en ontzag?

Immers, als je in onze kerk pleit voor het Lof van het Heilig Sacrament - dat is de aanbidding van Christus in de gedaante van het gewijde brood van de eucharistie - dan geld je al snel als verdacht, als conservatief, of als ritualist.

Maar toegewijde aandacht, eerbied en ontzag voor de heiligheid van God - ook van de vleesgeworden God, Christus - is vanouds een kenmerk van christelijk geloof. En we doen onszelf te kort wanneer we die devotie verwaarlozen.

Persoonlijk kan ik zeggen dat een bescheiden vorm van Mariadevotie mij heeft doen groeien in devotie voor Christus en in het toelaten van een zekere vorm van 'vroomheid' - in mijn innerlijk en in mijn uiterlijk.

We leven in een ontkerkelijkte en grotendeels post-christelijke cultuur. Eén van

⁸ Kerkboek blz. 427 en 430.

de dingen die we kunnen laten zien aan de mensen om ons heen is dat er zoiets bestaat als ontzag voor dat wat ons overstijgt. Wie een kniebuiging maakt, of een weesgegroet bidt, is geen domme kwezel, maar een goed katholiek, die met zijn 'geleerde vroomheid'⁹ zich klein durft te maken voor de grote God die een kleine Mensengod is geworden, door uit Maria mens te worden in Jezus Christus.

⁹ Een term van Theo Clemens (*De godsdienstigheid in de Nederlanden in de spiegel van de katholieke kerkboeken 1680-1840*, Tilburg 1988, deel II, blz. 92) waarmee terecht een karaktertrek van de Oud-Katholieke spiritualiteit wordt aangeduid.